2. Уэбстер, Фрэнк. Теории информационного общества / Фреэнк Уэбстер; пер. с англ. М.В.Арапова, Н.В.Малыхиной; под ред. Е.Л.Вартановой. – М.: Аспект Пресс,2004. – 400с.

3. Теория культуры / Под ред. С.Н.Иконниковой, В.П.Болшакова. – СПб.: Питер,2008. – 592с.

4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.,1990

5. Основы теории коммуникации: Учебник / Под ред. проф. М.А.Василика. – М.:Гардарики,2006. – 615с.

6. Шпенглер О. Закат Европы. – В 2-х тт. – Т1. – М.,1993. – Т.2. – М.,1998

7. Иконникова С.Н. История культурологических теорий. – СПб.,2005

УДК 811.161.1+81’276

Данилюк Л.В.
(Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПОЛІКУЛЬТУРАЛІЗМУ У БАГАТОНАЦІОНАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ

Стаття торкається проблем полікультуралізму та політичної коректності як нових тенденцій у міжкультурному спілкуванні та їхнє відображення у мові, а також полікультурної освіти як стратегії розвитку багатонаціональної держави.

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, мовленнєве спілкування, політична коректність полікультуралізм, толерантність, мовна політика, полікультурна освіта.*

Статья касается проблем поликультурализма и политической корректности как новых тенденций в межкультурном общении и их выражения в языке, а также поликультурного образования как стратегии развития многонационального государства.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, речевое общение, поликультурализм, политическая корректность, толерантность, языковая политика, поликультурное образование.*

The article deals with the problems of policulturalism and political correctness as new tendencies in intercultural communication and their reflection in the language, as well as policultural education as a strategy of the development of a multinational state.

Key words: *policulturalism, political correctness, intercultural communication, speech, tolerance, policultural education.*

Ми живемо у напружений час високих технологій, дуже розумних електронних механізмів та відкриттів, які захоплюють нашу уяву та перехоплюють дух від усвідомлення того величезного інтелектуального потенціалу, яким володіє людство. Разом з тим це, на жаль, час, коли жорстоке та цинічне поводження, нетерпимість та ненависть, брутальність та непорозуміння між окремими етносами чи поколіннями роблять мільйони людей нещасними і навіть призводять до трагедій. Проблеми моралі та культури, грубого нецивілізованого мовлення, відсутність толерантності, байдужість та безсердечність

© *Данилюк Л.В., 2011*

стають сьогодні тривожними явищами для багатьох народів світу, включаючи й Україну. Ми відчуваємо, що багато чого у нашій державі йде сьогодні не так, як слід, не так, як би нам того хотілось. Безумовно, усі проблеми суспільства знаходять свої відображення у мові та нашому спілкуванні, тому проблеми міжкультурної комунікації та типологізація комунікативних стратегій привертають останнім часом увагу науковців багатьох галузей, особливо актуальними вони стали в Україні з початку 90-х років минулого століття.

Мета статті – розглянути поняття «полікультуралізм» та «політична коректність», що знаменують розвиток однієї з сучасних тенденцій теорії та практики міжнаціональної комунікації.

Актуальність теми визначається необхідністю аналізу мовного аспекту явища полікультуралізму та політичної коректності оскільки ця проблема ще дуже мало досліджена.

Спілкування – це той процес, завдяки якому ми дізнаємося про різноманітні явища та розвиваємося як індивід. Мовленнєве спілкування відбувається засобами мови, а мова, як відомо, вбирає в себе і накопичує і відображає усі досягнення, знання, культуру нації. Практично все, що людина знає, цінує, відчуває, робить, а також спосіб її мислення та поведінки тощо приходить до неї через мову та її соціалізацію. Спілкування є, мабуть, найбільшим досягненням людства, і, разом з тим, це те явище, яке є не перестає привертати увагу вчених різних галузей і впродовж значного часу і є предметом їхніх спеціальних досліджень. Цим пояснюється велика кількість різноманітних наукових форумів та публікацій, присвячених дослідженню проблем мови та комунікації, які помітно збільшуються, починаючи з середини минулого століття.

Для освітян наука про спілкування нещодавно стала спеціальним окремим предметом, засобами якого вони мають змогу зробити свій внесок у те, щоб цей світ став сьогодні кращим.

Аналіз опублікованих за останні 10-20 років наукових праць свідчить, що теоретичне осмислення освітянських проблем сьогодні спрямовується у площину міжкультурної комунікації, де можуть знайти реалізацію принципи, що окреслюють концепцію оновленого європейського виміру та інтеграції України в єдиний Європейський освітній простір [1; 2; 3; 4].

Сьогодні у світі спостерігається, з одного боку, тенденція до подальшої міжнародної інтеграції, а з другого – до збереження оригінальних національних особливостей кожної нації, до засвоєння та поєднання культурного досвіду різних народів, до **полікультуралізму,** тобто, позитивного відношення до існування у суспільстві різних етнокультурних груп та добровільної орієнтація соціальних інститутів суспільства на потреби різних етносів, різних культурних груп [5:218]. Полікультуралізм – це, як зазначає Д.В.Сажин, культурна та освітянська політика, що базується на ідеї підтримки людської гідності на основі загальнолюдських цінностей, які найчіткіше викладені в Декларації прав людини, політика, основи якої були закладені після Другої світової війни створенням таких міжнародних організацій як ООН та ЮНЕСКО [6:5]. У науці про суспільство культура завжди розглядається не глобально, а у двох аспектах: як матеріальна культура і як духовна. Культура – продукт соціальної діяльності людини, і кожне нове покоління вносить свій вклад, і таким чином культурні цінності кожного народу накопичуються і передаються від покоління до покоління. Людина розвивається як особа певного сус-

пільства, формування її внутрішнього світу відбувається під безпосереднім впливом норм та цінностей суспільства.

Культура народу засвоюється через мову. Немовля, яке лише вчиться говорити, засвоює не лише слова, але й мову як соціальне явище. Ця мова підказує йому, з чого складається світ, що його оточує, як потрібно поводитися з предметами, що оточують його, що потрібно любити, а що ненавидіти, до чого прагнути, а чого уникати. Трохи пізніше дитина вже розуміє свою належність до певної сім'ї, нації, дізнається через мову про сучасне і минула своєї країни, народу. В результаті, дитина, яка оволоділа рідною мовою, через 5-7 років свого розвитку стає членом певної національної культури. Ось чому так важливо, щоб дитина перш за все оволоділа рідною мовою, перед тим як вона почне вивчати іноземну мову. При вивченні іноземної мови людина знайомиться засобами цієї мови з культурою нової і незнайомої для неї нації, національними соціокультурними стереотипами мовленнєвого спілкування, але ще довго вона мислить і оперує категоріями рідної мови, що спричиняє при спілкуванні з носієм мови безліч непорозумінь і стає перепоною для успішної міжнаціональної комунікації. Процес вивчення іноземної мови та культури з метою міжкультурної комунікації, як зазначає Ю.Є. Прохоров, пов'язаний з проблемою використання національних соціокультурних стереотипів мовного спілкування як явищ, що спрощують соціальні контакти [7: 70].

У сучасному світі все впевненіше набуває поширення концепція **політичної коректності**, яка знаходить свою реалізацію, на думку О.С.Фоменко, не лише в політичному дискурсі, але і в толерантному ставленні до проблем етнічних меншин, визнанні рівних прав жінок і чоловіків у суспільстві, дотриманні етикету під час мовного спілкування тощо[8: 4]. Термін «політична коректність», як зазначає Г.О.Козьмик, виник ще у 1975 році, коли його вперше вжила у своїй промові Президент Національної Організації Жінок Карен де Кроу [9:70].

У спілкуванні політична коректність вимагає уникнення лексичних одиниць, які можуть якимось чином дискримінувати людину,наприклад, відносно її віку, статі, фізичного стану, расової та культурної приналежності, та відмови, як підкреслює А.Е.Левицький, від вживання образливих, інвективних позначень інших етносів, відмежування подібних одиниць від загальновживаної, розмовної лексики, оскільки нетерпиме ставлення до чужих етносів, застосування етнонімів-прізвиськ веде до етносоціальних конфліктів [10:97].

У сучасному світі, внаслідок багатовікових міграційних процесів, історичних та економічних умов розвитку того чи іншого етносу, змін у суспільному укладі, характері та умовах праці, змін у зовнішній політиці багатьох держав тощо важко знайти мононаціональну державу. Проблеми національної та державної мови, запобігання та уладнання міжетносних конфліктів, згуртування полігамної нації навколо однієї загальнонаціональної ідеї, мовна політика тощо стають все більш актуальними не лише на рівні державної політики. Це – реалії життя, вирішення яких залежить від кожного. У сфері мовної політики, яка розуміється як свідомий регламентуючий вплив на мову з боку держави, роль держави, як зазначає А.Д.Швейцер, не така вже й велика, оскільки є чимало прикладів держав, серед яких Англія та США, в яких немає державних установ, які б опікувалися мовною політикою і були б якимось законодавчими органами у сфері мовної політики чи кодифікаторами мовних норм [11:11]. У сучасних Сполучених

Штатах кодифікація узусу відбувається у системі освіти, засобами масової комунікації, видавництвами шляхом певних обмежень та рекомендацій, що надаються з урахуванням громадської думки та на вимогу тих чи інших меншин, громадських організацій та соціально-політичних течій, що орієнтуються на захист прав людини.

Розвиток руху фемінізму привів до змін у лексиці американців, до неприйняття вживання ними слів, які мають гендерну спрямованість і порушують рівність прав жінок і чоловіків, натякають на расову дискримінацію або, навіть, на похилий вік людини. Так, наприклад, замість слова *chairman* сьогодні американці вживають слова *chair / chairperson.* Відповідно до інструкції редакції «Лос-Анджелес таймс» –«Guidelines on Ethnic, Racial and Other Identification» від 10 листопада1993 року, слова *Negro* та *Negress* є образливими і тому замінені словами *Afro-American,* слово *Indian* на *Native American,* замість *aged (elderly) people* (пристарілі люди) офіційно вживається вираз *senior citizens* (старші за віком громадяни [11:12-13]. На думку А.Д.Швейцера, в англійській мові сьогодні відбувається постійна заміна одних неологізмів іншими як результат процессу девальвації евфемізмів [11:15], тобто поширюється тенденція толорантності у мовленнєвому спілкуванні. Але справа не у цьому. Головним є те, що така полі- національна держава як США за дуже короткий історичний відрізок часу зробила значний крок у розвиток полікультуралізму у суспільстві, що має бути прикладом для народів інших країн, включаючи Україну, де штучний поділ населення на «западенців/бендерівців» та «східняків/москалів», започаткований у радянські часи як один із засобів роз'єднання нації, підігрівається і сьогодні тими окремими колами, кому це вигідно. Зрозуміло, що нелегко багатьом бувшим радянським людям змінити своє відношення до інших людей, чимось на них несхожих, свою манеру спілкування та мислення. Але життя не стоїть на місці, світ змінюється і ми разом з ним. Процеси урбанізації, більшої мобільності суспільства, ближче знайомство з культурою, способом спілкування та мовним етикетом інших держав відбиваються й на українському суспільстві та знаходять своє відображення у мові.

Отже, як видно з прикладу США, розвиток полікультуралізму, полікультурної освіти, формування мовної політики, зміни у стилі мовленнєвого спілкування – це, в основному, процес, що починається з середини суспільства, з освіти. Полікультурна освіта/ полікультурна стратегія, з якою сьогодні пов'язуються такі поняття, як гуманізація та демократизація освіти і як бажаний результат – вирішення міжнаціональних та міжконфесійних конфліктів, як зазначає Д.В. Сажин, починає поступово завойовувати простір, відвойовуючи його у «традиціоналістському» підході до освіти [6:3]. Значною мірою цьому має посприяти поява нових технологій і способів спілкування, реформування змісту освіти, в якому знаходять місце нові дисципліни, покликані ознайомити сьогоднішніх учнів та студентів з національними соціокультурними стереотипами мовленнєвого спілкування різних народів та сприяти розвитку полікультурної освіти.

Мовленнєве спілкування має різноманітні типи, форми та рівні [12:33-36]. Сьогодні досить швидкими темпами розвивається новий вид міжкультурного спілкування, а саме – комп'ютерно-опосередковане, що забезпечується Інтернет. Інтернет дає можливість його користувачам вільно переходити кордони держав і культур, відбувається інтенсифікація міжкультурних контактів, породжується комунікативна діяльність нового типа: стираються відмінності між масовою комунікацією та спілкуванням індивідуумів, розвивається інтелектуальний плюралізм та політична коректність. В той же час відбува-

ються негативні зміни з учасниками Інтернет спілкування: посилюється індивідуалізм, збіднюється вербальне спілкування. Ці проблеми ще не знайшли достатнього наукового висвітлення і є *перспективними для подальших наукових* розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальскова Н.Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения / Н.Д.Гальскова.// Иностранные языки в школе. – 2004. – №1.– С.3-5.

2. Європейський вектор української освіти: [зб. наук. праць /наук. ред. Безобразова Л.Л.]. – Полтава: АСМІ, 2008.

3. Кремінь В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К., 2005.

4. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія.– К.,1997. – 286 с.

5. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию / Н.М.Лебедева.– М.,1999.

6. Сажин Д.В. Поликультурализм: теория и образовательная практика [Под ред. д.ф.н.Л.Г.Брылевой] / Д.В.Сажин.– СПб, 2001.– 84 с.

7. Прохоров Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Ю.Е.Прохоров.– М.: Эдиториал УРСС, 2006.– 224 с.

8. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90 –ті роки XX століття): Автореф. дис. канд.філол.наук: 10.02.04./ Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1998. – 18 с.

9. Козьмик Г.О.Фактор політичної коректності і поповнення словникового складу англійської мови // Вісник Запорізького державного університету: Зб.наук.стат.: Філологічні науки / Гол. ред. В.О.Толок. – Запоріжжя: Запорізьк. держ. ун-т, 2002.– С.70-72.

10. Левицький А.Е.Етнономінація у дзеркалі міжкультурної комунікації:монографія/ А.Е.Левицький, Ю.В.Святюк.– К.:Логос, 2011.–192 с.

11. Швейцер А.Д. Некоторые проблемы языковой политики в США.//Известия Академии Наук:Серия литературы и языка.–Том 55.– № 2.–1996.– С.11-16.

12. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Підручник. / Флорій Сергійович Бацевич.– Київ:Видавничий центр»Академія», 2004.– 342 с.